

A munkahelyi tanulás és képzés sajátosságai a magyarországi dél-alföldi, a nyugat-dunántúli, és az észak-alföldi régiók kutatási eredményeinek összehasonlító elemzése alapján

Gábor Erdei

1. A kutatás előzményei, célja

A munkahelyi tanulás és képzés vizsgálata a skandináv és az angolszász országokban már jelentős hagyománnyal rendelkezik. Ezzel szemben Európa más országaiban - talán kivételt a hagyományos megközelítéseket alkalmazó német nyelv terület jelent – a munkahelyi tanulásra irányuló vizsgálatok meglehetősen kezdeti szakaszban járnak. Ezt próbálta felszámolni az ETF-nek (European Training Foundation) az a kezdeményezése, amely számos európai országban párhuzamosan vizsgálta ezt a jelenséget. Mivel a téma megközelítése regionális volt, így Magyarországon a Dél-alföldi Régióban végezték el a felmérést. Ezt követően a kutatásban koordinátorként szerepet játszó Nemzeti Szakképzési Intézet két másik régióban is elvégezte a felmérést. A Nyugat-dunántúli Régióban és az Észak-alföldi Régióban végzett vizsgálatok megteremtették a komparatiztika lehetőségét is.

2. Az összehasonlíthatóság lehetőségei

A Nemzeti Szakképzési Intézet az Észak-alföldi Régióra vonatkozó vizsgálata előtt elvégzett két regionális kutatást. A Dél-alföldi Régióban 2001. májusa és augusztusa, a Nyugat-dunántúli Régióban 2001. év harmadik negyedében, míg az Észak-alföldi Régióban 2002. november és 2003. márciusa között zajlott a kutatás. Bár az egyes kutatási fázisok időintervallumaiban történő eltérés a Dél-alföldi és az Észak-alföldi Régió között már számottevőnek mondható, mégis tekintettel arra, hogy ilyen átfogó, és a különböző régiók összehasonlíthatóságából módszertanilag is megfelelő kutatások az utóbbi időben ebben a témában nem történtek, ezért nagyon fontosnak tartjuk, hogy az egyes eredményeket a legfontosabb területeken összevessük.

A kutatáshoz használt kérdőívben minimális változtatások, fejlesztések történtek az egyes kutatási szakaszokban, ennek megfelelően nem mindegyik kérdés hasonlítható össze maradéktalanul. Ezzel együtt a változtatás a teljes kérdőívben is mindösszesen néhány kérdést érint. A változtatás okait az adaptált kérdőív folyamatos tökéletesítésében és az adott régióra jellemzőbb kérdések és kérdési struktúrák megalkotásában találjuk.

A komparatiztikai eredményt az is befolyásolja, hogy más-más célcsoportokat jelöltek meg a különböző régiókban. A célcsoportok kiválasztása elsődlegesen az adott

régióra jellemző gazdasági szektorok vizsgálatát szándékozott megjeleníteni, azzal a céllal, hogy ez a módszer jobban megjeleníti a régió vállalataira jellemző humán erőforrás sajátosságokat. Ennek következtében a legtöbb munkavállalót foglalkoztató, vagy pedig a régióra alapvetően jellemző gazdasági tevékenységeket végző ágazatok lettek kiválasztva. Ebből a módszertani megközelítésből a Nyugat-dunántúli Régió mutat eltérést. Nevezetesen a régió nemcsak gazdasági fejlettsége, de gazdaságának szervezőképessége alapján is előtte jár más magyarországi régióknak (kivételek a Közép-magyarországi Régió). Így az országban szinte elsőként itt jöttek létre gazdasági klaszterek. Ez adta az ötletet, hogy a kutatás ezeket a klasztereket vizsgálja.

A három régióban vizsgált szektorok néhány esetben átfedést mutatnak, segítve ezzel az összehasonlíthatóság alkalmazásának lehetőségét.

A megvizsgált ágazatok az alábbiak:

Dél-Alföld: 1. feldolgozóipar, 2. szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, 3. kereskedelem, javítás, 4. építőipar, 5. szolgáltatás, egyéb.

Nyugat-Dunántúl: 1. faipar, 2. élelmiszeripar, 3. turizmus-vendéglátás, 4. autóipar/beszállítók, 5. kereskedelem –logisztika -szolgáltatás.

Észak-Alföld: 1. gépipar, fémfeldolgozás, 2. élelmiszeripar, 3. könnyűipar, 4. kereskedelem, javítás, 5. logisztika (posta, távközlés, szállítás, raktározás).

23. táblázat

Az egyes ágazatok a régiós kutatásban, zárójelben a felmért vállalkozások száma

	Gazdasági ágazatok				
Dél-Alföld	feldolgozóipar (44)	szálláshely- szolgáltatás, vendéglátás (34)	kereskedelem, javítás (58)	építőipar (21)	szolgáltatás, egyéb (40)
Nyugat- Dunántúl	faipar (27)	élelmiszeripar (40)	turizmus/vend églátás (54)	autóipar/beszá llítók (46)	kereskedelem -logisztika- szolgáltatás (57)
Észa- Alföld	gépipar, fémfeldolgozás	élelmiszeripar (44)	könnyűipar (46)	kereskedelem, javítás (65)	logisztika (posta,

	(51)				távközlés, szállítás, raktározás (35)

A Dél-alföldiben két termelő ágazattal, és három szolgáltató szektorral találkozunk. A Nyugat-dunántúli Régióban három termelő ágazat, és két szolgáltatás szerepel, s az Észak-alföldiben is ez az arány jelent meg.

24. táblázat

Vállalkozásméret szerinti megoszlás a régiókban a vizsgált vállalkozásoknál

	mikro	kis	közép	nagy
Dél-Alföld	61	71	44	21
Nyugat-Dunántúl	50	87	60	35
Észak-Alföld	60	96	61	28

A Dél-alföldi és a Nyugat-dunántúli régiók eredményeit másodelemezés formájában használjuk fel.

Előzetesen újra megjegyeznénk azt, hogy a régiók részben eltérő ágazati megjelenítése miatt a kapott eredményeket óvatosan kell kezelnünk, mégis az összevetések eredményeit kiinduló pontnak elfogadhatjuk, annál is inkább, mert a vállalkozásméret szerinti megközelítés is hasonlóságot mutat mindhárom régióban, valamint nagyságrendileg a mintában szereplő cégek száma is hasonló.

3. A kutatás eredményei

A válaszadó cégek összességében általánosságban elégedettek a rendelkezésükre álló emberi erőforrással. A Dél-alföldi Régióban a szolgáltatási, pénzügyi szektorban jellemzőbb leginkább az elégedettség, a Nyugat-dunántúliban az autóiipar és az autóiipari beszállítókra jellemzőbb ez elsősorban, míg az Észak-alföldi Régióban a kereskedelemben és javítási ágazatban adták erre a kérdésre a legpozitívabb választ.

Versenyképességet növelő változásokra mindhárom régióban nagymértékben került sor. Míg a Dél-Alföldön elsősorban a technológiai fejlesztés, vagy az új termék/szolgáltatás bevezetése volt a leggyakoribb válasz, addig a Nyugat-Dunántúlon ezek mellett már a

minőségbiztosítás is nagy jelentőséggel bír. Az Észak-Alföldön végzett felmérésben ez az eredmény még egy elemmel bővült, itt a technológiai fejlesztések és a minőségbiztosítás mellett a munkavállalók képzése is nagyobb hangsúlyt kap. Ezzel együtt nagyon fontos hangsúlyoznunk, hogy a képzés egyik esetben sem a legfontosabb versenyképesség növelő tényező.

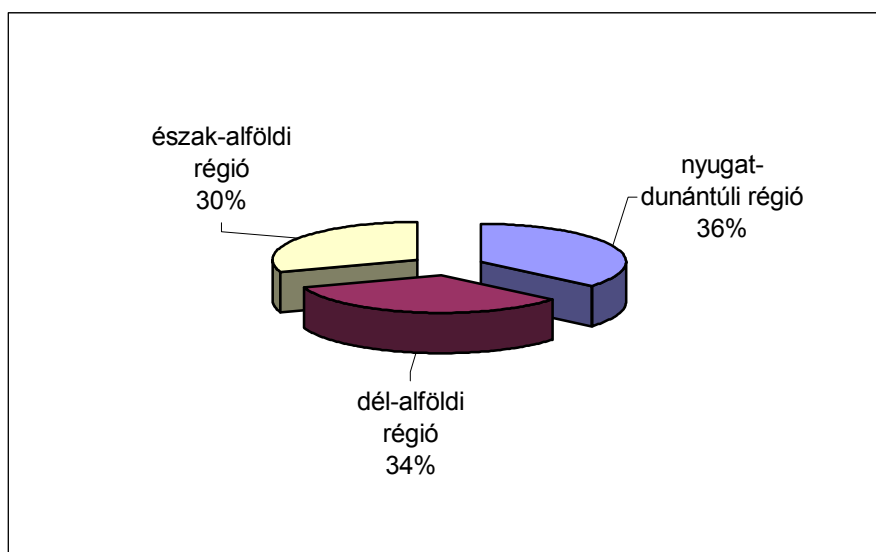
A cégek termelékenységét mindhárom régióban magasabbnak értékelték, mint egy évvel ez előtt. A Dél-Alföldön ezt a vállalatok az átszervezésnek, a piaci kényszernek, új technológiáknak tulajdonították. A Nyugat-dunántúli Régióban a cégek a már az előző régióban is említett tényezők mellett új termékek/szolgáltatások kifejlesztésének, és a multi-skilling alkalmazásának is tulajdonították. Az Észak-Alföldön a vállalatok a technológiai fejlesztések, és az új termékek/szolgáltatások kifejlesztése mellett a reklám és marketing tevékenységük erősödésének tulajdonítják a termelékenység növekedését. Ismét csak megjegyzendő, hogy a munkavállalók képzése a megadott 14 válaszadási lehetőségből nem szerepelt az első három között. Vagyis ahogyan a versenyképesség vizsgálatánál, úgy a termelékenység vizsgálatánál is megállapíthatjuk, hogy a képzést a vállalkozások nem tekintik a legfontosabb tényezőnek.

A Nyugat-dunántúli és a Dél-alföldi Régióban a vizsgálatban résztvevő vállalkozások közel felénél fordult elő, hogy nem találtak megfelelő képességekkel rendelkező munkaerőt egy feladatra, ez az arány az Észak-Alföldön is 40%. Legnagyobb hiány a három régióban a szakmai készségek, és ismeretek kapcsán mutatkozik. A Dél-alföldi Régióban ezek mellett a kommunikációs készségek, és a kreativitás is komoly hiányként jelentkezett.

Mindhárom régióban egyetértenek abban, hogy a szakterületeknek megfelelő képzések biztosítása alapvető feladat. Abban viszont eltérések mutatkoznak, hogy a képzések biztosítása kinek a felelőssége. A Dél-alföldi Régióban a vállalatok többsége úgy nyilatkozott, hogy ez jórészt az állam feladata, míg a Nyugat-dunántúli Régió cégei ennek felelősségét megosztják a munkavállaló és munkaadó között. Az Észak-alföldi Régióban a vállalatok 56%-a gondolja úgy, hogy a cégnek, mint munkaadónak a felelőssége az alkalmazottak készségeinek fejlesztése, ismereteinek bővítése.

20. ábra

A képzések biztosításának aránya régióként

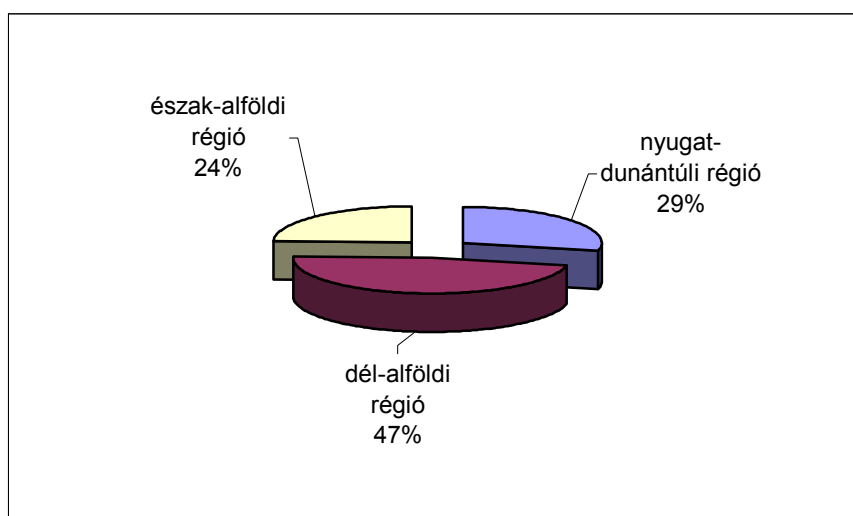
A vállalatok 53% és 63%-os szórásban biztosítanak képzéseket/továbbképzéseket munkavállalóiknak. A képzések biztosításának aránya megfelel a gazdasági fejlettségbeli rangsornak is. A nyugat-dunántúli cégek 63%-a, a dél-alföldi cégek 59%-a, az észak-alföldiek 53%-a biztosít képzést. Nagyon érdekesek ezek az adatok különösen abban az összevetésben, ha megnézzük a Központi Statisztikai Hivatal 2003-ban a magyarországi lifelong learning aktivitást vizsgáló felmérésével, mely szerint a dunántúli régiók felnőttképzési aktivitása alacsonyabb, mint az alföldi régióké (KSH 2004).

Míg Nyugat-Dunántúlon az autóipar és beszállítói (76%), addig az Észak-Alföldön a gépipar és fémfeldolgozás (66%) kapott legmagasabb értéket. A legalacsonyabb értéket az előbbi régióban a faipar (41%), utóbbiban a könnyűipar (34.7%) regisztrált. Vagyis a két régióra jellemző legmagasabb és legalacsonyabb értékek közötti különbség is szinte teljesen azonos. A mindkét esetben szerepelt élelmiszeripar a Dunántúlon 60%, az Észak-Alföldön 59.1% áll, azaz szintén teljesen azonosnak mondható.

A Dél-alföldi Régióban a képzéseket a vevőkör változó elvárásainak való megfelelés miatt kezdeményezik elsősorban. A Nyugat-Dunántúlon magának a szakmai ismeretnek a fejlesztésért tartják szükségesnek. Az Észak-Alföldön pedig a szakismeretek erősítése mellett a minőség fejlesztése, valamint a vevőkör változó elvárása generálja a képzések indítását.

21. ábra

A kutatás – fejlesztési tevékenység aránya régiónként

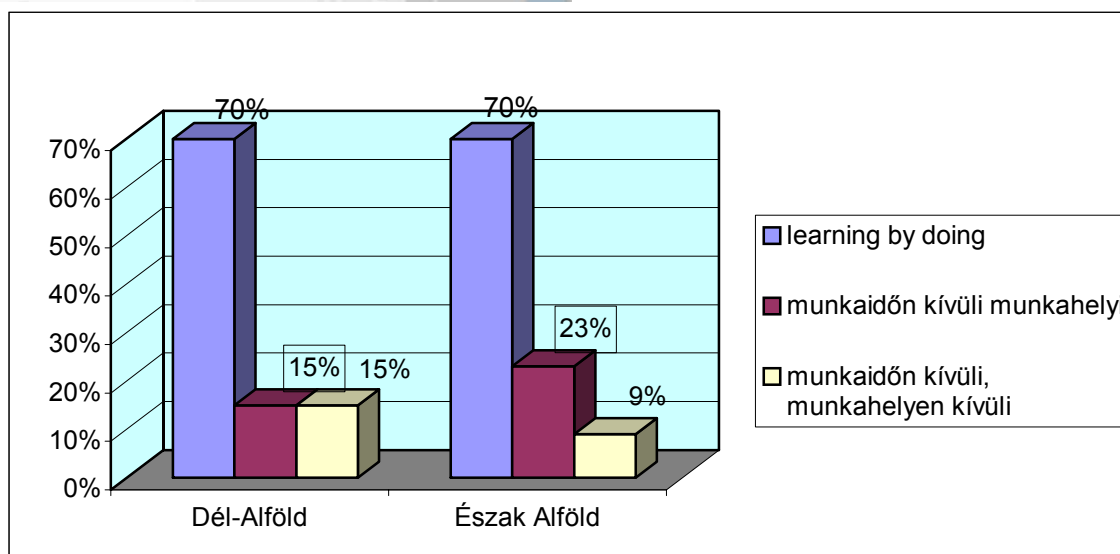

Kutatási, fejlesztési tevékenység a Dél-alföldi Régióban a legmagasabb. Itt a válaszadó cégek 23%-a foglalkozik valamilyen szinten ezekkel a tevékenységekkel. Nyugat-Dunántúlon ez 14%, míg az Észak-Alföldön 12%.

A vállalkozások külső körülményeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy mindhárom régióban a cégek több, mint a felénél növekedett szolgáltatásaik/termékeik piaca. Ez várhatóan további fejlesztéseket indukál.

22. ábra

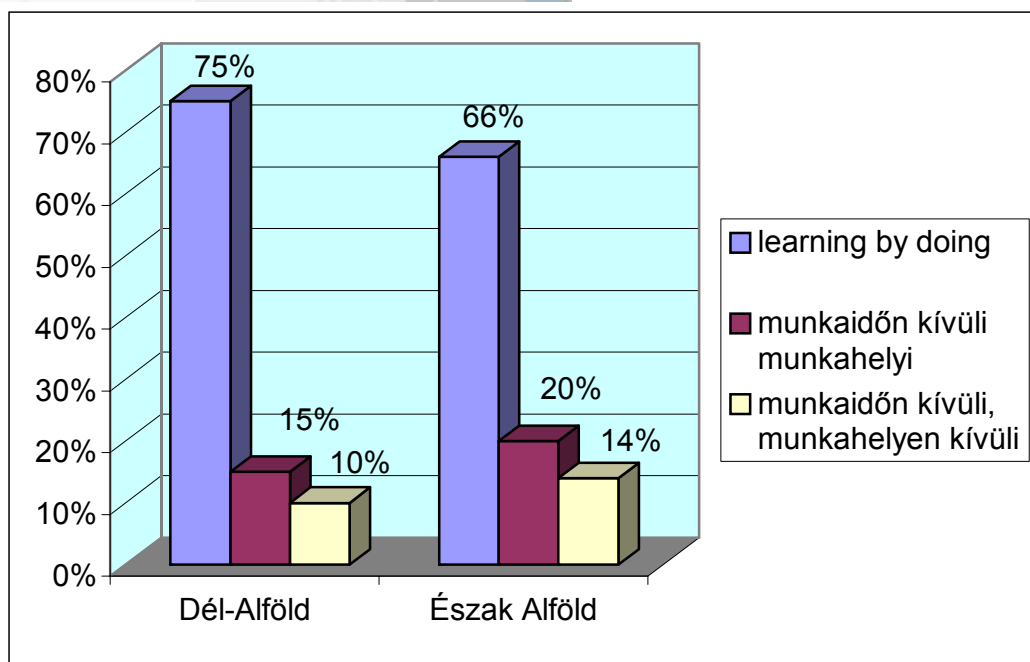
A szakképzetlen munkaerő tanulási formái

Az alkalmazottak tanulási tevékenysége különböző formákban valósulhat meg. Így kutatásunkban a munkaerőcsoportokra vonatkoztatott vizsgálatunkkal a „learning by doing” a „munkaidőn kívüli hagyományos munkahelyi”, valamint a „munkaidőn kívüli, hagyományos munkahelyen kívüli” tanulás megoszlását vizsgáltuk. A szakképzetlen munkaerőcsoportok a Dél-Alföldön 70%-ban a „learning by doing”, 15-15%-ban pedig a „munkaidőn kívüli munkahelyi”, illetve „munkahelyen kívüli” formában tanulnak. Észak-Alföldön a „learning by doing” szintén 70%, a „munkaidőn kívüli munkahelyi” 23%, míg a „munkaidőn kívüli és munkahelyen kívüli” 9%. Megfigyelhető tehát, hogy ismét közeli értékek jelentkeznek a legfőbb mutatóban, és számottevőbb eltérés a szervezett tanulás esetében a tanulási hely vonatkozásában mutatkozik.

23. ábra

A betanított munkások tanulási tevékenységének formái

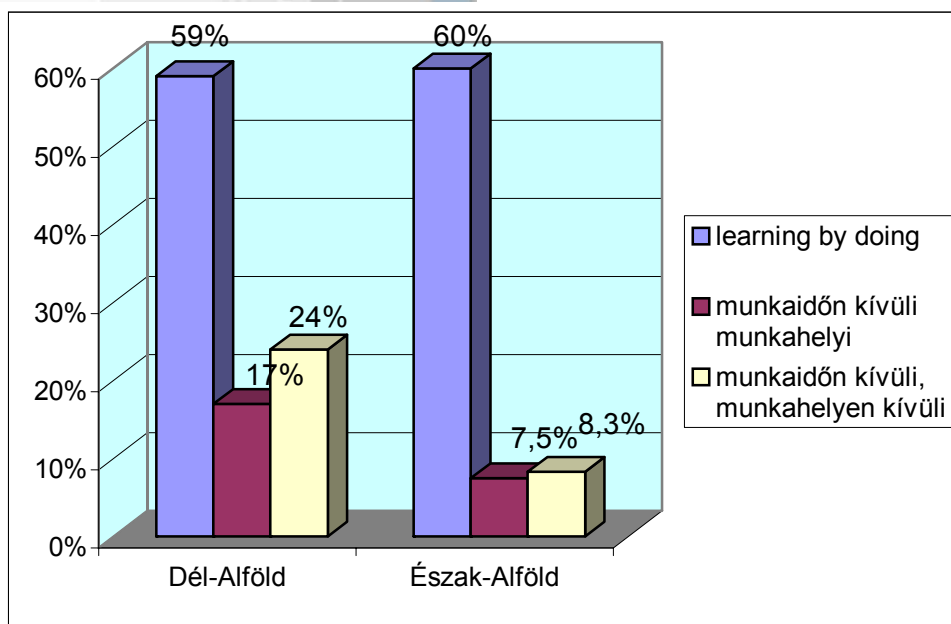

A betanított munkások esetében a Dél-alföldi Régió eredményei hasonlóak a szakképzetlenek csoportjaihoz. Jelentősebb különbségként az fogalmazhatjuk meg, hogy a „learning by doing” forma még fontosabb szerepet kap (75%), valamint alacsonyabb mértékű a „munkahelyen kívüli szervezett tanulás” (10%). Észak-Alföldön a betanított munkások mutatóiban a „learning by doing” szerepe csökken (66%), és növekszik a szervezett tanulásnak mindkét formája (munkahelyi 20%, munkahelyen kívüli 14%).

24. ábra

A szakmunkások tanulási tevékenységeinek formái

A kutatásokban egyik legfontosabbnak tartott munkacsoport, a szakmunkások vizsgálatánál értékelhető eredményünk van a dunántúli régióról is, ahol a „learning by doing” formának ugyanakkora a szerepe (61%), mint a másik két régióban, ahol egymáshoz mérten ismét nagyon közelítő 59%-os (Dél-Alföld), és 60%-os (Észak-Alföld) eredményt kaptunk. A munkaerőcsoport tanulási formái a másik két megközelítésben is szinte teljes hasonlóságot mutatnak.

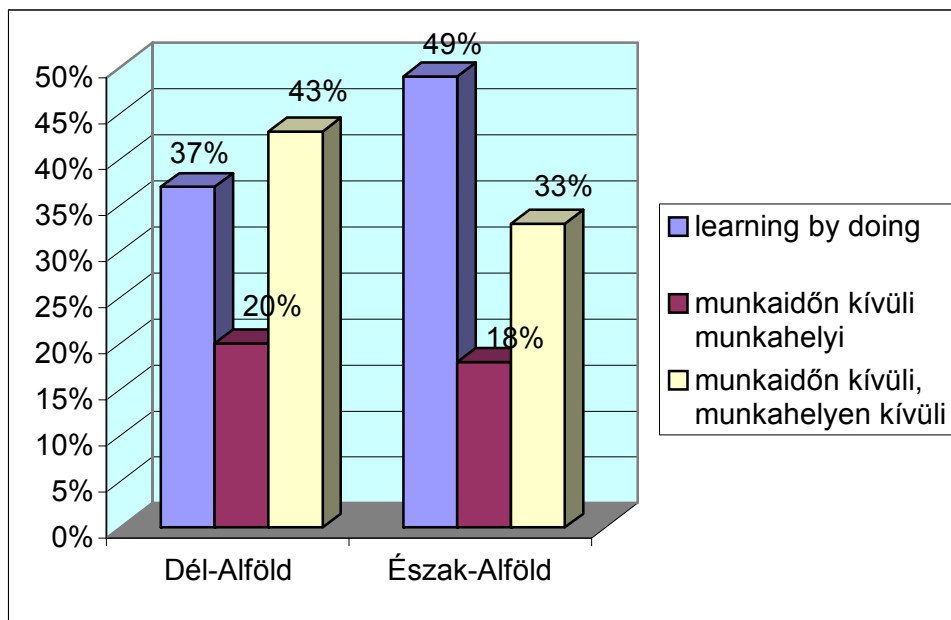
Az értékesítésen és szervizhálózatnál dolgozóknál a korábbi munkaerőcsoportokhoz képest tovább csökken a „learning by doing” forma (Dél-Alföld: 54%, Észak-Alföld: 56%), míg növekszik a munkahelyen kívüli szervezett képzés szerepe (Dél-Alföld: 29%, Észak-Alföld: 30%).

Az eddig vizsgált munkaerőcsoportoknál 1-2, maximum 3 százalékpontos eltérést tapasztaltunk a tanulási formák vonatkozásában a két alföldi régióban.

Az irodai, ügyviteli alkalmazottak területén a Dél-Alföld – Észak-Alföld relációjában 48%-43%, 20%-15%, 32% - 41% aránypárokat találjuk, melyek már számottevőbb eltéréseket produkálnak. Megelőlegezzük, hogy az Észak-Alföldön ebben a munkaerőcsoportban a legmagasabb a munkahelyen kívüli szervezett képzési részvétel. Ennek kapcsán megjegyzendő az, hogy a Dél-alföldi munkaerőcsoportok közül ez az egyetlen melynek a „learning by doing” tanulási formája magasabb eredményt mutat, mint az Észak-alföldi Régió hasonló munkaerőcsoportja.

25. ábra

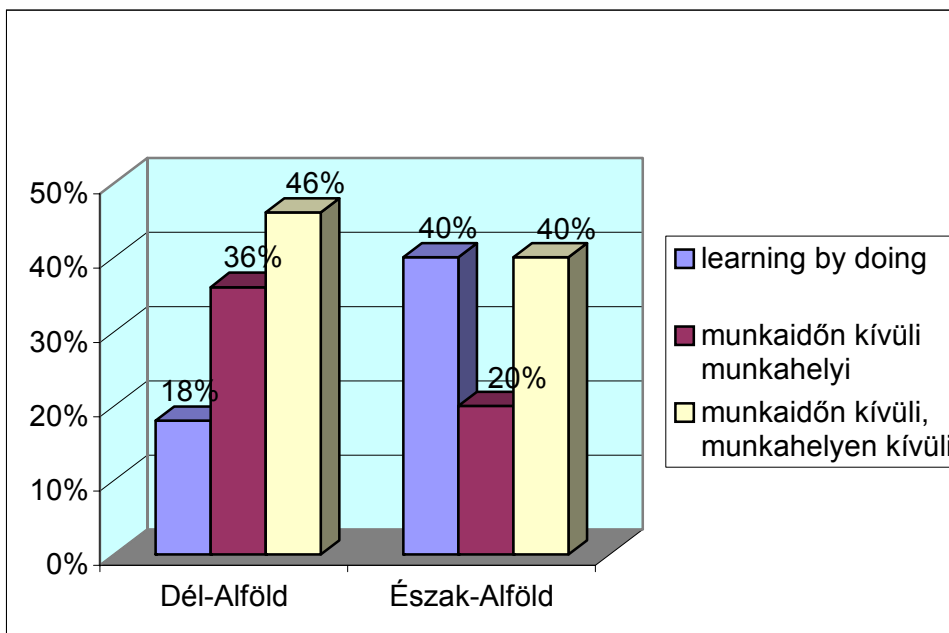
A középvezetők tanulási tevékenységeinek formái

Középvezetők körében az arányok Dél-Alföld – Észak-Alföld viszonylatában 37%-49% (learning by doing), 20%-18% (munkahelyi, munkaidőn kívüli), 43% - 33% (munkaidőn és munkahelyen kívüli).

26. ábra

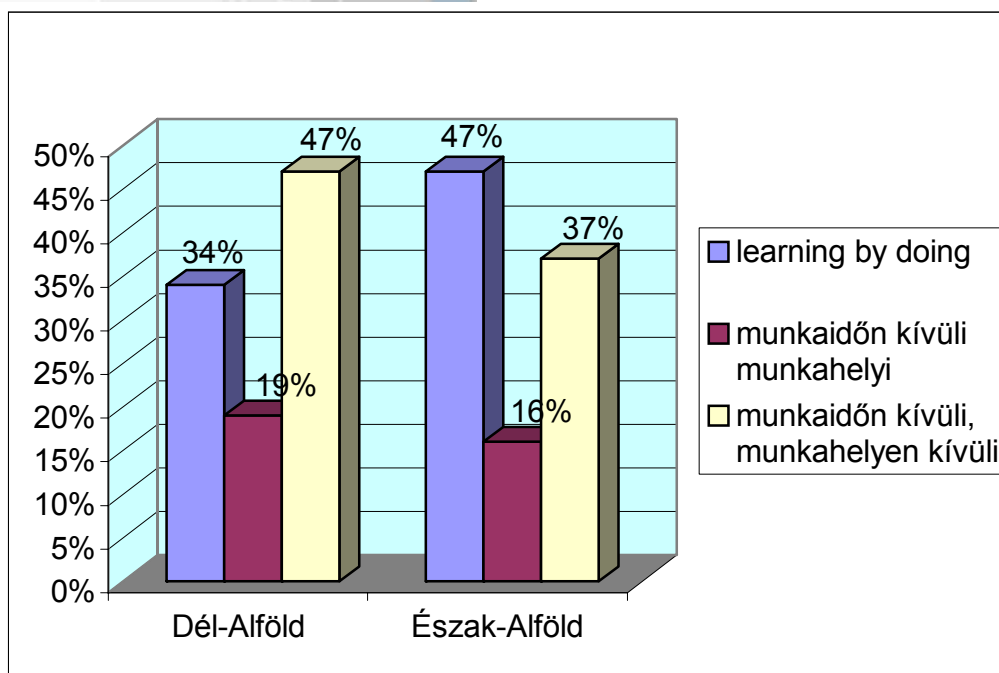
Önálló és beosztott szakértők tanulási tevékenységének formái

Önálló és beosztott szakértők esetében a tovább csökken a „learning by doing” forma: 18%-40%, 36%-20%, 46%-40%. Megfigyelhetjük, hogy a Dél-alföldi kutatásnál ebben a kategóriában a válaszadók száma igen kevés volt, ami az eredmény kritikával való kezelését jelenti.

27. ábra

Felső vezetők tanulási tevékenységének formái

Végül a felső vezetők képzésbe vonása tekintetében a különböző tanulás formákban történő részvételek már 10 százalékponttal is magasabb különbségeket mutatnak. 34%-47%, 19%-16%, 47%-37%.

Ezt a kérdést elemezve a következőket állapíthatjuk meg. Az alacsonyabban képzettebbek, illetve alacsonyabb munkahelyi pozíciót elfoglalók tanulási formájában nincsenek számottevő regionális különbségek, sőt azt mondhatjuk, hogy a hasonlóság mértéke szinte meglepő. Azonban a közép szinttől a munkahelyi hierarchián felfelé haladva viszont a regionális különbségek nőnek. Míg az Észak-alföldi Régióban minden munkaerőcsoportnál jelentős a „learning by doing” tanulási forma, mely azt jelenti, hogy a megszerzendő ismeret több mint felét, vagy majdnem felét ebben a formában szerzi mindegyik munkaerőcsoport, addig a Dél-Alföldön a felsőbb hierarchiában ez folyamatosan csökken.

A munkahelyen és munkaidőn kívüli szervezett tanulási formák a Dél-alföldi Régióban nagyobb aktivitást mutatnak, mint az Észak-Alföldiben és az irodai, ügyviteli alkalmazotti csoport kivételével minden más munkaerőcsoportban fokozottabb a tanulási tevékenység az előző térségben, mint az utóbbiban.

A fentiekkel együtt megállapíthatjuk, hogy mindhárom térségben a „csak olyan embereket alkalmaznak, akik már valahol máshol megkapták a szükséges képzést” válaszadási lehetőség kis szóródással jelent meg, 23-25%. Második leggyakoribb elem a „nem tudják az oktatáson résztvevő munkaerőt nélkülözni” (Dél-Alföld 21%, Észak-Alföld

17%). Míg a Dél-Alföldön a „dolgozók nem érdeklődnek” lehetőség a harmadik, addig ezt az eredményt az Észak-Alföldön a „munkafeladat nem követel képzett munkaerőt” kapta.

4. Konklúziók

Összességében megállapíthatjuk, hogy nincsenek karakteres regionális különbségek a vállalatok képzési-fejlesztési tevékenységei között az egyes régiók esetében. Vannak természetesen regionális vonások, jellemzők, sajátosságok, de nem mondhatjuk, hogy regionálisan specifikus jelenségek mutathatók ki a vállalatok tanulási sajátosságaiban. Azonban néhány tisztán kirajzolódó eltérést meg tudunk fogalmazni.

A magasabb pozícióban (képzettebb) lévő munkatársak nagyobb arányban vesznek részt a képzésekben a vizsgált Dunántúli – de még a Dél-alföldi Régióban is, és ezek a tanulási aktivitások növekvő arányban kapcsolódnak szervezett képzéshez.

A munkahelyen, és a munkaidőn kívüli szervezett tanulásnak nagyobb szerep van a Dél-alföldi Régióban, mint az Észak-alföldi Régióban.

A munkahelyi informális tanulás hangsúlyosabbnak mutatkozik a fejletlenebb (Észak-Alföldi) Régióban.

Úgy látjuk, hogy a téma feltétlenül megérdemel további elmélyült elemzéseket és kutatásokat, akár a szervezeti kutatások szintjén is.